

НИКОЛАЙ ЛИЛИЕВ

ПОЕЗИЯ НА „БЕЗУМНО БЯЛАТА“ МЕЧТА

„Безумно бяла“ – така Лилиев назовава своята поетическа мечта. Тя е кротък порив за красотата и добро, неутолима жажда на един високо благороден дух, който се изживява в многовариантната мелодия на своя стих. Неговият свят е чист и прозрачен като изящно стилизирано кристално цвете. Лилиев! – трудно бихме открили синоним по-синхронен с тази крехка поезия. В стиховете му всичко е трептящо ефирно, а след праха на живота отеква стението на наранена нежност. Поетът се изолира от грубостта на действителността в миража на копнежите. Там брилянтен звън на пролетен дъжд се редувa с безжизнено студена самота. Романтикът Лилиев благоговее пред природата, хармонична и безгрешна като собствената му душа; символистът търси убежище за терзанията си в стилизирания декор на безплътни видения. В неговата поезия музиката на словото достига съвършенство. Наричат го „Шопен на българската лирика“.

Когато излиза първата му стихосбирка, Лилиев вече е много известен, декламира го наизуст, а „Птици в нощта“ (1918) веднага се нарежда между най-ярките книги на времето. Тук са включени творби, писани преди и по време на войните – стихове „кристални мечти“ на самотна душа. Две противоречащи си емоционални линии преливат една в друга: слънчеви настроения и меланхоличен стон.

В Лозана и Париж Лилиев чете френските символисти – Бодлер, Рембо, Верлен, Маларме, във Виена и Мюнхен – немските поети Рихард Демел, Ленау, Стефан Георге, Райнер Мария Рилке, Хуго фон Хофманстал... Той е силно повлиян от модерната за онова време поезия на символизма. От Париж, на гърба на картички, изпраща едни от най-жизнерадостните и най-известните си стихове, а приятелите му Димчо Дебелянов, Димитър Подвързачов и Константин Константинов ги отнасят в авторитетните литературни списания. „Съмна в сънните градини“, „На Тракия сред звучните нива“, „Тихият пролетен дъжд“... са кратки пейзажни ескизи, глас на жажда за покой, радост и пречистена красота. За Лилиев възвисеният душевен покой е равнозначен на щастие. В обрисите със светлина природни картини – психологическа алузия на неговата душа, кротки и тихи като цялата му поезия и цялата му личност, звукописът, асонансите, вътрешните алитерации, анжамбманите, повторенията създават удивителна мелодичност, която символистите въздигат в първохарактеристика на поезията.

„Птици в нощта“ се открива със стихотворението „Пеперуди“. С псевдоним Одуванчик, то вече е публикувано в хумористичното списание „Оса“ (1910). В тази изящна миниатюра сякаш прозвнява гласът на слънчевото утро и музиката на тишината:

Светло утро, ти прокуди
всяка пара и мъгла –
пеперуди, пеперуди,
тънки сребърни крила.

От стиховете приижда ведро спокойствие. Всяка строфа фиксира мигновение от раждането на

деня, изразено поетически лаконично по границата на реалността и въображението – прогонените спътници на нощта, всеобщото разбуждане, отрищания светлинен поток. Конкретното („ти безбрежна шир разбуди“) се редувa с ярко метафоричното („звънна в моите стъкла“), а звукописът (в творбата 23 пъти се среща звукът „р“) и повтарящият се рефрен внушават усещане за един толкова трептящо крехък свят, че всеки по-груб допир би го унищожил.

Песен на светлината и красотата, стихотворението е и психологически портрет на лирическия герой. В съзерцание и самота той изживява въшебството на природата – неговото субективно възприятие естетически се трансформира в словесно музикални образи. Тук самотата е кротка радост, изтънчена лирическа чувствителност, тихо блаженство на духа. Нищо не смущава хармонията му, както нищо не смущава хармонията на природата. Трудно е да определим какво доминира – зримите образи (анимизиранията представя за утрото, ефирното видение на сребърните крила), лирически избистреното празнично жизнерадостно настроение или мелодията на стиха, така съзвучна с девиза на Верлен „De la musique avant toute chose“ („Музиката преди всичко“).

Но непердотвратимо покъва съмнението – молитва: „Боже, в тоя цветен път / мойта вяра окрили.“ Страхът за мечтата „златогарна“ твърде бързо се превръща в реалност. Това предчувствие назрява и в едни от най-ведрите творби на Лилиев – например „Тихият пролетен дъжд“. Тук емоционални контрасти рамкират произведението и музиката на словото от звъняща надежда замира в уплах. Сравнете: по лилиевски кроткият възторг на въсплението („колко надежди иззряха“) преминава във финално, пак по лилиевски, кротко разочарование („колко искрици изляха“). Поетът търси многозначното излъчване на словото – вместо „надежди изляха“ – „искрици“.

Предчувствие за крушение ли е това? Или някаква вътрешна резерва; страх на лирическия герой да повярва във възможното щастие? Или трайно убеждение за щастията като илюзия? В поезията на Лилиев витае неясна, но непреодолима плахост пред досега със света – човешкият земен път за него е осеян с разочарование; надеждата е временно опиянение на духа, разочароването – трайно състояние. И всяка радост се стопява в тъга. С изтънчена предпазливост поетът маркира противоречието си психологически състояния – „съзби, възторг и уплах“. След възторга непосредствено идва уплахата, а съзбите – те са и едното, и другото.

Това е поезия на деликатни усещания, на особена лирическа чувствителност, която, въплътена в най-обикновени образи от действителността, придава на стиха тайнствено дихание. За Лилиев земята, дъждът, надеждите..., битово всекидневни понятия, крият в себе си свой неподозитан живот. Романтично опоетизирани, одухотворено метафорични („надежди иззряха“, „слуша земята и тръпне“, дъждът „приказки шъпне“...), те неуловимо размиват границата при-

казка-реалност. Образите едновременно са реални и нереални. Поетът се докосва до тях с безкрайно внимание, защото това е светът на неговата собствена душа – една необяснимо крехка духовност, която с изчистен лиризм изживява обкръжението като строго личен трепет.

В българската модерна поезия, свързана със символизма, повторението във всичките му форми като своеобразна игра със словото или в словото придобива особена стилистична функция. Това допринася и до голяма степен определя мелодическата напевност на поетическата фраза. При Лилиев се повтарят както отделни звукове (алитерации, асонанси), така и цели думи и стихове. Най-често изведени в лйтмотивни рефрени, те носят основни проблемно-емоционални акценти на творбата. Например, съчетанието „тихият пролетен дъжд“ с незначителни варианти заема шестте от дванайсетте стиха на произведението.

Природата и любовта, като субективно изживяване на лирическия герой, са между водещите мотиви в творчеството на Лилиев. За него любовта е чудо на кротка смиреност; реалността – копнеж, а копнежът – музика на „неугаснала мечта“ сред романтично обкръжение:

Пламват нежни, пламват бели, пламват
милвани вълни
в моята душа изпели път към
звездни висини.
Чуй, звъни заключен лебед, сред
згачени брегове,
всегодгаино тебе, тебе моята
гуша зове.

С пълните звучни финални и вътрешни рими стихът се лее напевен и многократното повторение на протяжното „ни“ извиква усещане за безконечност. Поетът ситуира лиричните си външения във въображаем свят („приказни страни“), а художествените му внушения обединяват минало, настояще и бъдеще пред прага на вечността.

Още известният литературен критик Владимир Василев посочва една специфична особеност в редица любовни творби на Лилиев – в тях говори жената („Съдбата те изпраща бледен“, „Тежат ми венчалните думи“, „Прощавай! Не зови! Не спомняй!“), „Той не иде от страни далечни“... За Лилиев жената е романтично безплътна видение, „живее в незнайни далечни страни, / и Ничия Никога тя се нарича“. Образът ѝ до голяма степен повтаря духовните измерения на лирическия герой. Липсват каквито и да било сетивни черти. Единствено тежестта на венчалния пръстен носи земно усещане. Изящни слова синтезират изтънчената красота на тази поезия: „моята любов звучи / и като звук ще ме отминне“.

След първите по-жизненародствни, по-ведри стихове, все по-често доминира минорното усамотение:

Кръгозори наввесени
и сплътени тъми.
Ръми,

(следва на стр. 11)

ПОЕЗИЯ НА „БЕЗУМНО БЯЛАТА“ МЕЧТА

(продължава от стр. 10)

есен е.

В глухи жалби унесени,
ние бродим сами.

Ръми,

есен е.

Това е поезия на тъжната самота. Тя струи от контурите на безлюдния пейзаж, от музиката на стиха, разтворена е в ръмящия есенен въздух. Тук емоционалното внушение далеч надхвърля конкретното значение на отделното слово. В крайно пестеливия поетически изказ сякаш всяка дума има свое тайнствено поле на излъчване, което увлича в един свят на загатнати настроения. Началните природни щрихи привидно са обективно безпристрастни, но в тях е таено определено психологическо състояние и меланхоличното униние въвежда в същинската изповед – „ние бродим сами“. Така, запазвайки реалната си картинност, пейзажът същевременно се превръща в пейзаж на душата. Естествено възниква въпросът – кое има превес? Акварелността или префиненото духовно внушение. Модерната поезия, която се развива под силното влияние на символизма, е поезия на психологи-

ческият намек, на самотното съзерцание, в което универсалните ценности – любов, надежда, разочарование, страдание..., се преосмислят като скрита лична драма на лирическият субект.

Миниатюрата „Кръгозори надвесени“, както и ред други творби на Лилиев, е съвършено композирана. Напълно идентичните по стихова организация строфи, в които се редуват осемсричен с шестсричен стих, всъщност са един куплет, разделен на две части от пределно лаконичния рефрен.

Проблемно и емоционално втората стихосбирка – „Лунни петна“ (1922), е твърде близка до „Птици в нощта“. И въпреки естетическото единство, макар и едва доловими, различията са налице. Следвоенният период съставлява песимистичните настроения. Няма я вече лъчистата ведрината от „Пеперуди“ или „Под честити небеса“. Изместват я студенияте сенки на скръб и болка. Вместо звънящата жизнерадост от „На Тракия сред звучните нива“ отеква вопълът на безвъзвратно изгубеното. Сякаш слънцето през тези години е залязло и в призрачното лунно осветление блуждаят безплътни „слепи“ мечти. Интересно е да се проследят промените в лирическо словесната характеристика на по-

нятието „мечта“, един от лиймотивните образи в поезията на Лилиев: „безумно бяла“, „златодарна“, „неугаснала“, „разбитата“, „прогонена“, „загубена“, „бездомна“...

С разкаянието на блуден син, поетът се връща към Родината, болезнено търси връзки с изконно родовото, прокрадва се чувство за излишност и твърде рано Лилиев престава да пише. Той пита директно и отчетливо точно: „Какво ще кажем ние на младите сърца?“ Никога не е правил такава горчиво трезва равностетка на изминатия път, на поетическите си идеали, които пред очите му се превръщат в невъзвратимо минало.

Критикът Иван Мешков е направил синтетична и точна характеристика на Лилиевата поезия: „По своята ангелска чистота, божествено благородна линия на чувството, Лилиев няма подобен на себе си в нашата поезия. Предобраза на неговата безсмъртна любов, в храма на девствените му слова човек може да повярва най-сетне във възшебството на изкуството – да ни отнася в света на чудесата.“

Нина ПАНТЕЛЕЕВА